

Waldemar Graczyk

Historyczność pierwszych biskupów płockich na tle opinii o początkach diecezji

Saeculum Christianum : pismo historyczne 21, 73-80

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

WALDEMAR GRACZYK
WNHiS UKSW, Warszawa

HISTORYCZNOŚĆ PIERWSZYCH BISKUPÓW PŁOCKICH NA TLE OPINII O POCZĄTKACH DIECEZJI

Brak dokumentu fundacyjnego i erekcyjnego diecezji sprzyja powstawaniu szeregu opinii i hipotez co do czasu jej powstania. Co prawda, Jan Długosz jako datę jej erygowania przyjął rok 966¹, zaś w *Series Episcoporum Plocensium*² i w *Vitae Episcoporum Plocensium abbreviatae*³, wymienił pięciu biskupów, którzy poprzedzili okres rządów biskupa Marka (ok. 1075-8 VIII 1087?) – Angelusa, Martialisa, Martinusa, Albinusa i Paschalisa, ale pogląd ten, nie mając podstaw w źródłach, nie znajduje zwolenników. Wprawdzie w pierwszej połowie XVII wieku wiernie za Długoszem powtórzył to samo Stanisław Łubieński w dziele *Vitae et series episcoporum Plocensium*, nie dochodząc, czy są to postacie autentyczne czy legendarne⁴. Powszechnie przyjmuje się, że pierwszym biskupstwem powstałym na ziemiach polskich był Poznań. Biskupstwo to, założone w 968 roku, miało obejmować całe państwo Mieszka I. Na temat początków diecezji płockiej najbardziej rozpowszechnione są trzy opinie⁵.

Pierwsza, opierając się na Kronice wielkopolskiej⁶, przyjmuje, że powstanie w Płocku biskupstwa z fundacji Bolesława Chrobrego miało miejsce podczas zjazdu gnieźnieńskiego w roku 1000. Za tą opinią opowiedział się między innymi Stanisław Chodyński⁷. Wprawdzie Stanisław Kętrzyński wysunął tezę o istnieniu drugiej metropolii w czasach Bolesława Chrobrego, ale wykluczył Płock jako ewentualną jej siedzibę, uważając, że tradycja o jej istnieniu zachowałyby się do początków wieku XII⁸. Ten sposób argumentacji można odnieść też do hipotezy umiejscawiającej utworzenie biskupstwa w tym czasie. Należy sądzić, że wzmianki o jej istnieniu zachowałyby się w XII-wiecznych przekazach (Anonim tzw. Gall).

¹ J. Długosz, *Annales seu Cronicae Incliti Regni Poloniae*, ks. 1-2, wyd. J. Dąbrowski. Warszawa 1964, s. 179-180. Opinie o powstaniu biskupstwa relacjonuje B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”, 19/1968, s. 277 – 278.

² J. Długosz, *Series Episcoporum Plocensium*, wyd. I. Polkowski, Ż. Pauli, w: J. Długosz, *Opera Omnia*, t. 1, Cracoviae 1887, s. 548.

³ J. Długosz, *Vitae Episcoporum Plocensium abbreviatae*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 6, wyd. W. Kętrzyński, Warszawa 1961, s. 599-600.

⁴ S. Łubieński, *Vitae et series episcoporum plocensium*, w: *Opera posthuma*, Antwerpiae 1643, s. 309-320.

⁵ W. Graczyk, *Paweł Giżycki, biskup płocki (1439-1463)*, Płock 1999, s. 18-20.

⁶ „[...] *sex cathedrales ecclesias [...] Mazoviensem, que nunc Plocensis dicitur [...] fundavit*”. *Boguphali II episcopi Posnaniensis chronicon Poloniae, cum continuatione Basconis custodis Posnaniensis*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 2, wyd. A. Bielowski, Warszawa 1961, s. 482.

⁷ S. Chodyński, *Płockie biskupstwo*, w: *Encyklopedia Kościelna*, red. M. Nowodworski, A. Zaremba, S. Biskupski, t. 19, Warszawa 1893, s. 570.

⁸ S. Kętrzyński, *Polska X – XI wiek*, Warszawa 1961, s. 313.

Opinia druga, za którą opowiedział się między innymi Michał Bobrzyński, przesuwając czas powstania diecezji na połowę wieku XI⁹. Fundatorem miał być Kazimierz Odnowiciel. To rozumowanie, nie mające szerszej bazy źródłowej, oparte jest na analizie sytuacji politycznej w państwie po śmierci Mieszka II. Narastające niepokoje wewnętrzne zmusiły jego syna Kazimierza do opuszczenia kraju i szukania pomocy w zaprowadzeniu porządku. Tymczasem Mazowsze uznało za swego władcę Mieclawa, cześnika Mieszka II, a więc osobę będącą członkiem dworu i zarządu centralnego. W jego polityce Kazimierz dopatrywał się dążeń zmierzających do opanowania państwa kosztem dynastii piastowskiej. Wszystko to w prostej linii prowadziło do konfliktu zbrojnego, do którego w istocie doszło w 1047 roku. Pokonany Mieclaw zginął na polu bitwy, a Kazimierz rozpoczął proces konsolidacji państwa¹⁰.

Wreszcie opinia trzecia będąca najlepiej udokumentowana, łączy fakt utworzenia biskupstwa z pobytem w Polsce legatów papieskich. Przywieziony przez nich list od papieża Grzegorza VII do Bolesława Śmiałego, datowany na 20 kwietnia 1075 roku, wskazywał na pewne braki w organizacji kościelnej, na zbyt małą liczbę biskupów i zbyt dużą rozległość terytorialną diecezji¹¹. Zwolennikami takiej datacji są między innymi: Wojciech Kętrzyński, Bolesław Ulanowski i Władysław Abraham¹². Za utworzeniem diecezji w tym czasie przemawia również i to, że pod koniec wieku XI poświadczona jest obecność w Płocku biskupa Stefana¹³.

Przyjmuje się, że od czasów papieża Grzegorza Wielkiego tworzenie organizacji kościelnej na ziemiach nowo chrystianizowanych pozostawało w kompetencji Stolicy Apostolskiej¹⁴. Legaci papiescy po przybyciu na miejsce odbywali naradę z księciem lub królem i ustanawiali biskupów, wyznaczając im stolice. Granice diecezji były dostosowywane do zasięgu władzy poszczególnych książąt plemiennych lub do granic regionów¹⁵. Wydaje się, że ta zasada tworzenia biskupstw została zastosowana w odniesieniu do diecezji płockiej, zwanej początkową mazowiecką.

Naturalny pas graniczny ukształtowany geograficznie oddzielał diecezję od strony północnej od Pojezierza Mazurskiego, co zresztą później miało stanowić granicę polityczną z państwem krzyżackim i Prusami. Od strony południowej wyznaczała ją droga prowadząca od Kamienia nad Wisłą do Liwu nad Liwcem, od zachodniej Wisłą od Kamienia w rejonie dzisiejszej Warszawy aż do ujścia do niej Drwęcy z wyjątkiem niewielkiego występu za Wisłą w rejonie Gostynina i niewielkiego obszaru na prawym brzegu Wisły w okolicach Włocławka. Natomiast na wschodzie diecezja graniczyła z Podlasiem, które było naturalną granicą pomiędzy zachodnią Rusią a Mazowszem. Terytorium diecezji, jakie ustaliło się

⁹ M. Bobrzyński, *Dzieje Polski*, t. 1, Kraków 1927, s. 94.

¹⁰ A. Gieysztor, *Trzy stulecia najdawniejszego Mazowsza (połowa X – połowa XIII w.)*, w: *Dzieje Mazowsza do 1526 roku*, red. A. Gieysztor, H. Samsonowicz, Warszawa 1994, s. 100 – 101.

¹¹ „*Deinde vero quod inter tantum hominum multitudinem adeo pauci sunt episcopi*”. *List Grzegorza VII papieża do Bolesława Śmiałego roku 1075*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 1, wyd. A. Bielowski, Warszawa 1960 s. 367-368.

¹² W. Kętrzyński, *Założenie i uposażenie biskupstwa płockiego*, „Przewodnik Naukowy i Literacki”, 14/1886, s. 385 – 392, 481-488. B. Ulanowski, *O uposażeniu biskupstwa płockiego*, w: *Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności*, 21/1888, s. 1-48. W. Abraham, *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy XII wieku*, Poznań 1962, s. 147-148.

¹³ *Castellaniae ecclesiae Plocensis. Telonea episcopi Plocensis. Villae capituli Plocensis*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 5, wyd. W. Kętrzyński, Warszawa 1961, s. 430-431.

¹⁴ A. Weiss, *Biskupstwa bezpośrednio zależne od Stolicy Apostolskiej w średniowiecznej Europie*, Lublin 1992, s. 75; W. Graczyk, *Paweł Giżycki, biskup płocki (1439-1463)*, s. 20-21.

¹⁵ A. Weiss, *Biskupstwa bezpośrednio zależne od Stolicy Apostolskiej w średniowiecznej Europie*, s. 238-239.

w wieku XV, było wcześniej przedmiotem wielu sporów¹⁶. Pomimo uregulowania w XIV wieku granicy z diecezją poznańską na pograniczu z archidiaconatem warszawskim zdarzały się kolejne spory w latach późniejszych¹⁷.

Od strony północnej granica diecezji pokrywała się z granicą polityczną między Polską a Prusami. W strukturze administracji kościelnej wyznaczały ją diecezje pomezkańska i warmińska z parafiami: Chorzele, Dłutowo, Górzno, Grajewo, Janówiec, Kolno, Kuklin, Lipowiec Kościelny, Mława, Myszyniec, Nick, Sarnowo, Szczuczyn, Wąsosz i Wieczfnia¹⁸.

Na wschodzie diecezja graniczyła z biskupstwem wileńskim, a granica przebiegała na rzece Elk od Grajewa aż do jej ujścia do Biebrzy w rejonie Goniądza, następnie zgodnie z biegiem Biebrzy aż do jej połączenia się z Narwią, dalej w górę Narwi aż do Tykocina, a stąd na południe do Bugu w rejonie Nuru. Na niewielkim odcinku w okolicach Węgrowa diecezja płocka graniczyła również z biskupstwem wołyńskim ze stolicą w Łucku¹⁹. Dalej granica przebiegała na rzece Bug w kierunku północnym, a następnie lądem, przy czym parafie w rejonie Bugu i Liwca: Kamionna, Korytnica, Sadowne, Stoczek należały do diecezji płockiej. Linia graniczna z diecezją poznańską biegła od Liwca do Wisły w okolice Pragi, a następnie korytem Wisły na północ aż do parafii Dobrzyków²⁰. Po lewej stronie rzeki znajdował się dekanat gostyniński, graniczący z biskupstwem poznańskim i biskupstwem wrocławskim²¹.

Łatwiej jest wykreślić przypuszczalny obszar, jaki zajmowała diecezja, trudniej ustalić liczbę zamieszkującej ją na początku XII wieku ludności. Tadeusz Ładogórski w swoich szacunkowych badaniach nad zaludnieniem Polski stwierdził, że prawie dwa wieki później w połowie XIV wieku terytorium diecezji płockiej zamieszkiwało około 187 tysięcy osób. W tym samym czasie w archidiecezji gnieźnieńskiej było 345 200 wiernych, w diecezji krakowskiej – 367 200, we wrocławskiej 407 000, we wrocławskiej 153 000. Gęstość zaludnienia w archidiecezji gnieźnieńskiej około 1340 roku ten sam autor oblicza na blisko 11 osób na kilometr kwadratowy, w diecezji krakowskiej – 6,8, wrocławskiej – 11,2,

¹⁶ Według opinii T. Żebrowskiego obszary na lewym brzegu Wisły pozostawały prawdopodobnie w granicach archidiecezji gnieźnieńskiej, gdyż posiadłości diecezji poznańskiej na Mazowszu pochodzą dopiero z XIII wieku. Zob. T. Żebrowski, *Kościół (X-XIII w.)*, w: *Dzieje Mazowsza do 1526 roku*, red. A. Gieysztor, H. Samsonowicz, Warszawa 1994, s. 132-134. Trochę innego zdania jest M. Gębartowicz, według którego granice biskupstwa do roku 1124 obejmowały: cały prawy brzeg Wisły wraz z ziemią gostynińską i północną częścią ziemi sochaczewskiej i warszawskiej. Por. M. Gębartowicz, *Mogilno – Płock – Czerwińsk. Studia nad organizacją Kościoła na Mazowszu w XI i XIII wieku*, w: *Prace historyczne w 30 – lecie działalności profesorskiej S. Zakrzewskiego*, Lwów 1934, s. 112-174.

¹⁷ B. Kumor, *Granice diecezji płockiej*, „*Studia Płockie*”, 3/1975, s. 47.

¹⁸ Tenże. *Granice metropolii i diecezji polskich (968-1939)*, „*Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne*”, 19/1968, s. 280; S. Chodyński, *Płockie biskupstwo*, w: *Encyklopedia Kościelna*, red. M. Nowodworski, A. Zaremba, S. Biskupski, t. 19, Warszawa 1893, s. 576.

¹⁹ B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968-1939)*, „*Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne*”, 19/1968, s. 280-281.

²⁰ Według opinii J. Nowackiego parafia Nowy Dwór wraz z parafią Okuniew znajdowały się po stronie diecezji poznańskiej. Do Płocka zostały przyłączone dopiero w latach 1510 – 1603. Por. J. Nowacki, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. 2. Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój, Poznań 1964, s. 37 – 38; B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968-1939)*, „*Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne*”, 19/1968, s. 281. Odmienne zdania jest T. Żebrowski, według którego zarówno parafia Nowy Dwór, jak i Okuniew przez cały czas należały do diecezji płockiej. Por. T. Żebrowski, *Zarys dziejów diecezji płockiej*, Płock 1976, s. 18.

²¹ W dekanacie gostynińskim znajdowały się następujące parafie: Ciechomice, Dobrzyków, Duninowo, Gostynin, Mních, Radziwie, Sokolów i Solec. Por. ADP, *Privilegium Dobeslai episcopi Plocensi super decimam Bialotarsk vicariis Plocensis*, Dokument wystawiony w Płocku 10 XI 1380 roku, sygn. 78; B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968-1939)*, „*Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne*”, 19/1968, s. 281.

włocławskiej – 8,4 i płockiej – 7,6²². Należy sądzić, że dane liczbowe dotyczące wiernych dla wieku XII w diecezji płockiej były niższe od tych dla wieku XIV²³.

Zapewnienie odpowiedniej bazy materialnej należało do podstawowych obowiązków fundatora biskupstwa. Początkowe uposażenie biskupstwa płockiego nie jest dobrze znane. Pierwsze dane na jego temat pochodzą z początku XIII wieku. Duże znaczenie dla poznania uposażenia diecezji ma dokument wystawiony przez księcia Konrada, rzekomo pochodzący z 1203 roku²⁴. Faktyczne jego powstanie należy chyba datować na lata trzydzieste XIII wieku. Wskazywałyby na to znajdujące się na dokumencie podpisy biskupa Guntera²⁵ oraz trzech świadków: kasztelana sieradzkiego Wszebora²⁶, sędziego Mikołaja²⁷ oraz cześnika Lasoty²⁸. Wymienieni świadkowie mogli wystąpić razem najwcześniej na dokumencie powstałym w 1239 roku. Podpis biskupa Guntera na dokumencie sugeruje, że mógł on być brudnopisem, sporządzonym w 1239 roku na podstawie istniejącego wcześniej egzemplarza. Biskup Gunter mógł starać się o uzyskanie około 1232 roku zatwierdzenia papieskiego dla swych posiadłości. Stanowiły je: terytorium pułtuskie z 72 osadami, gród w Święcku z 45 osadami położonymi nad górnym Brokiem i jego dopływami, gród w Broku z 19 osadami oraz gród w Brańsku, który obejmował 8 osad²⁹. Na lewym brzegu Wisły w skład uposażenia wchodziły: Łęki n. Bzurą, Popłacin n. Wisłą i Suchodół. Inne posiadłości (około 100 wsi) pochodzą z nadań późniejszych. W sumie w połowie XIII wieku uposażenie biskupstwa stanowiło 5 okręgów grodowych ze 160 miejscowościami oraz około 90 wsi położonych w okolicach Płocka, Płońska, Sierpca i Wyszogrodu³⁰. Taki stan przetrwał do wieku XV. Dla porównania: uposażenie arcybiskupstwa gnieźnieńskiego pod koniec XV wieku obejmowało 13 miast i 303 wsie, biskupstwa krakowskiego – 11 miast 225 wsi i 17 żrbów, biskupstwa poznańskiego – 10 miast i 131 wsi a biskupstwa włocławskiego – 5 miast i 176 wsi³¹. Jeśli porównać dane, to widać, że biskupstwo płockie nie należało do najsłabiej uposażonych³².

Od XIII do XV wieku wykształciła się następująca kolejność biskupstw pod względem wysokości uposażenia: Gniezno, Kraków, Warmia, Włocławek, Poznań, Płock. Znacznie

²² T. Ładogórski, *Studia nad zaludnieniem Polski w XIV wieku*, Wrocław 1958, s. 134. Bez ziemi dobrzyńskiej liczba ta wynosiła 164 tys. W ziemi dobrzyńskiej zamieszkiwało w tym czasie około 23 tys. osób. Analogicznie kształtowała się gęstość zaludnienia w przeliczeniu na kilometr kwadratowy: 7,4 w diecezji płockiej bez ziemi dobrzyńskiej i 9,0 w ziemi dobrzyńskiej. J. Szymański, *Biskupstwa polskie w wiekach średnich*, w: *Kościół w Polsce*, t. I. Średniowiecze, red. J. Kłoczowski, Kraków 1966, s. 180.

²³ W. Graczyk, *Paweł Giżycki, biskup płocki (1439-1463)*, s. 22-23.

²⁴ *Kodeks dyplomatyczny Księstwa Mazowieckiego*, wyd. J.T. Lubomirski, Warszawa 1863. Dodatek nr 1, s. 337-338.

²⁵ Po raz pierwszy jako biskup płocki wystąpił w 1227 roku. B. Ulanowski, *O uposażeniu biskupstwa płockiego*, w: *Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności*, 21/1888, s. 21-22.

²⁶ Kasztelanę sieradzką objął po 1228 roku. W tym roku na dokumencie wojewody sandomierskiego występując jego poprzednik, Jan. B. Ulanowski, *iw*, s. 24.

²⁷ Mikołaj na tym urzędzie wspomniany jest dopiero w 1239 i 1241 roku. Por. Tamże.

²⁸ Lasota cześnikiem mógł zostać po roku 1238. W tym roku występuje jako pełniący urząd skarbnika księcia Konrada. Cześnikiem wzmiankowany jest Abraham. Por. Tamże s. 24 – 25.

²⁹ T. Żebrowski, *Kościół (X – XIII w.)*, w: *Dzieje Mazowsza do 1526 roku*, red. A. Gieysztor, H. Samsonowicz, Warszawa 1994, s. 184.

³⁰ Tamże, s. 137.

³¹ J. Szymański, *Biskupstwa polskie w wiekach średnich*, s. 184. Dane te podają za: L. Żytkowicz, *Studia nad gospodarstwem wiejskim w dobrach kościelnych XVI wieku*, Warszawa 1962, s. 18.

³² Tamże.

słabiej uposażone były biskupstwa: przemyskie, chełmskie, lwowskie, chełmińskie, włodzimierskie, wołyńskie, kamienieckie, wileńskie, miednickie i kijowskie³³.

Przyjmuje się, że diecezja płocka powstała ok. 1075 roku, czyli pod koniec XI wieku. Do rozpoczęcia rządów w diecezji w 1129 roku przez biskupa Aleksandra z Malonne, dobrze rozpoznanego w źródłach historycznych między innymi przez fakt osadzenia w Czerwińsku kanoników regularnych czy konsekracji katedry płockiej, sporządzane wykazy wymieniają czterech biskupów płockich: Marka, Stefana, Filipa i Szymona³⁴. Najwięcej wątpliwości co do faktu historyczności podnosi się w odniesieniu do pierwszego z wymienionych. Pozostałych trzech uważa się za potwierdzonych źródłowo, choć niewiele zachowało się informacji na temat ich działalności zarówno religijnej jak i politycznej. I tak:

1. Marek (ok. 1075-8 VIII 1087?)

Nie wiadomo w oparciu o co Długosz dokładnie określił datę jego śmierci, która miała nastąpić 8 sierpnia 1087 roku³⁵. Antoni Julian Nowowiejski za *Vitae et series episcoporum Plocensium*, Stanisława Łubieńskiego, wywodzi Marka ze środowiska kleru rzymskiego, związanego z papieżem Aleksandrem II (1061-1073), twierdząc, że pełnił on stanowisko notariusza papieskiego³⁶. Oparł to zapewne na informacji zamieszczonej u Bartosza Paprockiego, który odnotował: [Marek] był pisarzem w konsystorzu, albo w kancelaryi papieskiej. Potem od Alexandra wtórego na biskupstwo płockie przysłał³⁷.

Ten brak pewnych informacji źródłowych na temat pierwszego biskupa płockiego – Marka sprawił, że Wojciech Kętrzyński we wstępie do wydania Długoszewego *Vitae Episcoporum Plocensium abbreviatae*, zaliczył go do tzw. postaci ahistorycznych.

2. Stefan (1088?-1099)

Jedyną informacją o rządach tego biskupa pochodzi od Jana Długosza. W *Vitae Episcoporum Plocensium abbreviatae* przekazał, że był Polakiem, prepozytem kapituły katedralnej³⁸. Zdaniem Antoniego Juliana Nowowiejskiego był pierwszym Polakiem na stolicy biskupiej w Płocku, którą otrzymał dzięki księciu Władysławowi Hermanowi³⁹. Stefan miał przez 11 lat sprawować urząd biskupa w Płocku, po czym zmarł i został pochowany

³³ J. Szymański, *Biskupstwa polskie w wiekach średnich*, s. 184; W. Graczyk, *Paweł Giżycki, biskup płocki (1439-1463)*, s. 23-25.

³⁴ T. Żebrowski, *Zarys dziejów diecezji płockiej*, Płock 1976, s. 29; Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego przedrozbiorowej Polski*, w: *Sacrum Poloniae Millennium. Rozprawy – szkice – materiały historyczne*, t. 1, Rzym 1954, s. 121; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992, s. 137.

³⁵ „[Annus Domini 1087] Octava Augusti Marco Plocensi episcopo decem et novem annis pontificatu functo (mortem ex scabie oppetente)”. J. Długosz, *Annales seu Cronicae Incliti Regni Poloniae*, ks. 3-4, Warszawa 1970, s. 159. Zaznaczenie Długosza, że zmarł po 19 latach pontyfikatu, przesunąłoby czas rozpoczęcia przez niego rządów w diecezji płockiej na 1068 r.

³⁶ S. Łubieński, *Vitae et series episcoporum plocensium*, w: *Opera posthuma*, Antwerpiae 1643, s. 320-323; A.J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, Płock 1930, s. 36.

³⁷ B. Paprocki, *Herby rycerstwa Polskiego*, Kraków 1858, s. 197.

³⁸ J. Długosz, *Vitae Episcoporum Plocensium abbreviatae*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 6, wyd. W. Kętrzyński, Warszawa 1961, s. 596.

³⁹ A.J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, s. 36.

w miejscowej katedrze⁴⁰. Na przekazie Jana Długosza opierał się Stanisław Łubieński, autor *Vitae et series episcoporum Plocensium*, dodając, że zmarł w 1099 roku:

[...] *Anno Christi millesimo nonagesimo nono, tenuit Plocensem sedem annis undecim, et in eadem Ecclesiae sepulturam accepit. Hoc eodem anno quo Stephanus Episcopus Plocensis mortuus est [...]*⁴¹.

Wojciech Kętrzyński wymienił go jako pierwszego w szeregu biskupów płockich, wcześniejszych klasyfikując jako postaci niehistoryczne⁴².

3. Filip (1099-1107)

Również przekazowi Długosza zawdzięczamy informacje o trzecim z kolei biskupie płockim – Filipie. Wywodził się z rodu Doliwów, sprawował godność dziekana w kapitule katedralnej płockiej i dzięki poparciu księcia Władysława Hermana otrzymał po śmierci Stefana w 1099 roku biskupstwo płockie. Na tym urzędzie potwierdził go arcybiskup gnieźnieński Marcin i papież Paschalis II⁴³. Zmarł – jak odnotował Długosz – w siódmym roku pontyfikatu⁴⁴. S. Łubieński sytuuje jego śmierć na 1107 rok⁴⁵. Nic pewnego nie wiadomo na temat jego rządów. Długosz jedynie wzmiankuje, że w 1102 roku pochował w katedrze płockiej swego protektora, księcia Władysława⁴⁶. Trudno uznać ten przekaz za wiarygodny, skoro nie znajduje potwierdzenia u Anonima tzw. Galla, który opisując pogrzeb władcy odnotował, że został pogrzebany przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Marcina⁴⁷.

4. Szymon (ok. 1107-1129)

Jest pierwszym z biskupów płockich jednoznacznie potwierdzonych źródłowo, oprócz informacji zaczerpniętych z wykazu Jana Długosza. Wzmiankuje o nim Anonim tzw. Gall już w pierwszym zdaniu *Kroniki Polskiej*⁴⁸. Zdaniem Długosza wywodził się prawdopodobnie

⁴⁰ J. Długosz, *Vitae Episcoporum Plocensium abbreviatae*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 6, wyd. W. Kętrzyński, Warszawa 1961, s. 596; *Castellaniae ecclesiae Plocensis*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 5, wyd. W. Kętrzyński, Warszawa 1961, s. 430. Por. także Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego przedrozbiorowej Polski*, s. 170; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce*, s. 195.

⁴¹ S. Łubieński, *Vitae et series episcoporum Plocensium*, s. 323-325.

⁴² W. Kętrzyński, Wstęp do J. Długosz, *Vitae Episcoporum Plocensium abbreviatae cum continuatione Laurentii de Wszerecz*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 6, wyd. W. Kętrzyński, Warszawa 1961, s. 596.

⁴³ J. Długosz, *Vitae Episcoporum Plocensium abbreviatae*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 6, wyd. W. Kętrzyński, Warszawa 1961, s. 597, 601; J. Długosz, *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. 4, Varsaviae 1970, s. 202-203. Por. także S. Łubieński, *Vitae et series episcoporum plocensium*, s. 325-326.

⁴⁴ J. Długosz, *Vitae Episcoporum Plocensium abbreviatae*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 6, wyd. W. Kętrzyński, Warszawa 1961, s. 601.

⁴⁵ S. Łubieński, *Vitae et series episcoporum plocensium*, s. 326. Por. B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, Kraków 1858, s. 230.

⁴⁶ J. Długosz, *Vitae Episcoporum Plocensium abbreviatae*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 6, wyd. W. Kętrzyński, Warszawa 1961, s. 601.

⁴⁷ Anonim tzw. Gall, *Kronika Polska*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1965, s. 92-93.

⁴⁸ Tamże, s. 3.

nie z rodu Gozdawów⁴⁹. Innego zdania jest Adam Vetulani, który opierając się na liście dedykacyjnym otwierającym Kronikę Anonima tzw. Galla, w którym na drugim miejscu zaraz po metropolacie gnieźnieńskim Marcinie, wymienia biskupa płockiego Szymona, snuje przypuszczenie o francuskim pochodzeniu biskupa płockiego⁵⁰. Myśl Vetulaniego rozwija Tadeusz Żebrowski, sugerując, że mógł on przybyć do Polski w otoczeniu biskupa krakowskiego Baldwina (1103-1109) z pochodzenia Francuza, co by – jego zdaniem – wyjaśniało fakt okoliczności objęcia biskupstwa płockiego przez następcę Szymona – biskupa Aleksandra z Malonne i poddanie się diecezji płockiej w XII wieku wpływom kultury mozańsko-nadreńskiej⁵¹.

Przed objęciem biskupstwa płockiego – zdaniem Długosza – Szymon sprawował w kapitule katedralnej płockiej godność archidiakona a stolicę biskupią według kronikarza miał otrzymać w 1107 roku dzięki poparciu księcia Bolesława Krzywoustego po śmierci biskupa Filipa. Zatwierdzenia go na tym urzędzie i konsekracji dokonał arcybiskup gnieźnieński Marcin⁵². Łączenie go jednoznacznie z osobą księcia Bolesława Krzywoustego stało się podstawą dla Władysława Abrahama i Stanisława Kętrzyńskiego przesunięcia początku jego rządów w diecezji na ok. 1102 roku. W tym bowiem roku zmarł Władysław Herman⁵³. Bardziej jednak przekonująca wydaje się teza Józefa Dobosza, który rozpoczęcie rządów w diecezji przez Szymona, łączy z faktem wojny Bolesława ze Zbigniewem w latach 1106-1107 i podporządkowania tego drugiego władzy Bolesława⁵⁴. Osadzając wówczas na biskupstwie płockim oddanego sobie Szymona, mógł mieć w nim ważny element wzmocnienia swojej władzy w tej części państwa.

Niewiele wiadomo na temat działalności biskupa Szymona. Zachowała się jedynie informacja o jego roli (towarzyszył komesowi Magnusowi) podczas najazdu Pomorzan na Mazowsze w 1109 roku przekazana przez Anonima tzw. Galla i powtórzona następnie przez Mistrza Wincentego Kadłubka. Obaj kronikarze przyrównali go do Mojżesza, i tak jak Izraelici pokonali Amalekitów dzięki sile modlitwy Mojżesza, tak samo i komes Magnus pokonał Pomorzan dzięki zanoszonym przez Szymona modlitwom⁵⁵. Ponadto Mistrz Wincenty, charakteryzując Szymona, napisał, że w swojej osobie łączył: *przymioty patriarchy i legislatora*⁵⁶. Z tego określenia Czesław Deptuła wyprowadzał sugestię co do bliżej nieokreślonej jego działalności ustawodawczej⁵⁷. Choć nic nie można powiedzieć na temat jego działalności pasterskiej, to jednak w tradycji kościoła płockiego spisanej pod koniec XVI wieku

⁴⁹ J. Długosz, *Vitae Episcoporum Plocensium abbreviatae*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 6, wyd. W. Kętrzyński, Warszawa 1961, s. 601.

⁵⁰ A. Vetulani, *Średniowieczne rękopisy płockiej biblioteki katedralnej*, „Roczniki Biblioteczne”, 7/1963, z. 3-4, s. 329.

⁵¹ T. Żebrowski, *Kościół (X-XIII w.)*, w: *Dzieje Mazowsza do 1526 roku*, red. A. Gieysztor, H. Samsonowicz, Warszawa 1994, s. 138-139.

⁵² J. Długosz, *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, ks. 4, s. 227-228; J. Długosz, *Vitae Episcoporum Plocensium abbreviatae*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 6, wyd. W. Kętrzyński, Warszawa 1961, s. 601; S. Łubieński, *Vitae et series episcoporum plocensium*, s. 326-327

⁵³ W. Abraham, *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy XII wieku*, Poznań 1962, s. 147-148.

⁵⁴ J. Dobosz, *Monarchia i możni wobec Kościoła w Polsce do początku XIII wieku*, Poznań 2002, s. 244-245.

⁵⁵ Anonim tzw. Gall, *Kronika Polska*, ks. 2, s. 125-126; Mistrz Wincenty, *Kronika Polska*, Warszawa 1974, ks. 3, rozdz. 8-9, s. 148.

⁵⁶ „*patriarche ac legislatoris*”. Por. Mistrz Wincenty, *Kronika Polska*, j.w.

⁵⁷ Cz. Deptuła, *Krag kościelny płocki w połowie XII wieku*, „Roczniki Humanistyczne”, 8/1959, z. 2. s. 76-77.

przez kanonika Wawrzyńca z Wszerzeczca uznawany był za świętobliwego [...] *Simonis confessoris episcoporum*⁵⁸.

Zachowały się informacje o jego śmierci, co poświadcza o tym, że był postacią znaną i wpływową w lokalnym środowisku. Pierwsza jest zawarta w *Kalendarzu katedry krakowskiej* z zaznaczeniem daty śmierci biskupa (7 V) z dopiskiem Długosza, że nastąpiło to w 1129 roku⁵⁹. Druga pochodzi z Nekrologu opactwa lubińskiego, w którym odnotowano, iż jego śmierć nastąpiła 6 maja⁶⁰.

Reasumując, najczęściej uznawaną hipotezą, mówiącą o powstaniu diecezji płockiej, jest ta odnosząca jej początki do roku ok. 1075. Prawne erygowanie diecezji stawia przed sobą wymogi dotyczące tworzenia jej struktur a przede wszystkim wyznaczenia biskupa odpowiedzialnego za proces ich kształtowania. Na podstawie tego, co zostało wyżej powiedziane, nie jest łatwo wskazać pierwszych biskupów płockich wraz z omówieniem ich roli organizacyjnej w stosunku do diecezji w oparciu o zachowany materiał źródłowy. Najczęściej przywoływany wykaz pochodzi od XV – wiecznego dziejopisa Jana Długosza, z którego chętnie korzystali następni, zwłaszcza XVII – wieczny biskup najpierw łucki a następnie płocki Stanisław Łubieński, jeden z pierwszych polskich historyków, autor monumentalnego dzieła *Opera posthuma*, wydanego już po śmierci autora w Antwerpii w 1643 roku. Ta szczupłość zachowanych źródeł sprawia, że wątpliwości co do faktu określenia ram czasowych danego pontyfikatu czy osoby biskupa nadal mają mocne podstawy.

The historicity of the first bishops of Płock in the light of the beginnings of diocese Summary

It is assumed that the diocese of Płock was founded around 1075. Until 1129, that is from the beginning of Bishop Alexander of Molone's governing in the diocese, who is well known in historical sources for example by the fact that he placed the Canons Regular in Czerwińsk or that he consecrated the cathedral of Płock, compiled lists mention the names of four bishops: Mark, Stephen, Philip and Simon. The most doubt rises about the historicity of the first of them. The other three are considered to be confirmed by sources, even though there is little information about their religious as political activities. So far historians studying the oldest history of the Diocese of Płock, especially about the first bishops based their studies on two lists: the fifteenth century of Jan Długosz and the seventeenth of Stanisław Łubieński. This scarcity of the sources allows for questioning and making hypotheses.

Keywords: beginnings, diocese, Płock, bishop, history

⁵⁸ *Telonea episcopi Plocensis*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 5, wyd. W. Kętrzyński Warszawa 1951, s. 430-431.

⁵⁹ *Kalendarz katedry krakowskiej*, w: *Najdawniejsze roczniki krakowskie i kalendarz*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, s.n., t. 5, wyd. Z. Kozłowska-Budkowa, Warszawa 1978, s. 145.

⁶⁰ *Nekrolog i księga bracka opactwa Panny Marii w Lubiniu*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, s.n., t. 9, cz. 2, wyd. Z. Perzanowski, Warszawa 1971, s. 62. Por. J. Dobosz, *Monarchia i możni wobec Kościoła w Polsce do początku XIII wieku*, s. 245; T. Żebrowski, *Kościół (X-XIII w.)*, w: *Dzieje Mazowsza do 1526 roku*, red. A. Gieysztor, H. Samsonowicz, s. 138.